

تدوین الگوی چهاروجهی مشاوره پیش از ازدواج «آگاه»، با نگاه بومی و فرهنگی و بررسی اثربخشی آن بر آگاهی، پذیرش، مسئولیت‌پذیری و سازگاری زناشویی پس از ازدواج

دانشجوی دکتری مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.

محمد سید حسنی طهرانی * ID

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.

کیوان کابرابری * ID

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.

حسن امیری ID

چکیده

هدف از پژوهش حاضر تدوین الگوی بومی «مشاوره پیش از ازدواج» برای افراد مجرد در آستانه ازدواج (زوج خواستگار) و بررسی اثربخشی آن بر آگاهی نسبت به خود و همسر، پذیرش و مسئولیت‌پذیری نسبت به همسر و نیز سازگاری زناشویی پس از ازدواج است. طرح پژوهشی از لحاظ هدف، از نوع «کاربردی» و از نظر شیوه اجرا که در دو مرحله انجام شده، در مرحله تدوین الگو (بخش کیفی پژوهش) از نوع «نظریه زمینه‌ای»، «تحلیل مضمونی» و «تجربه زیسته افراد خیره» و در مرحله اثربخشی (بخش کمی پژوهش) از نوع «شبه آزمایشی» و به روش «پیش‌آزمون، پس‌آزمون، پیگیری همراه با گواه» است. در مرحله تدوین الگو، نظریات مربوط به ازدواج، روش‌های مشاوره‌ای مورداستفاده مشاوران و متخصصان داخلی و آموزه‌های دینی مربوط به ازدواج موردبررسی قرار گرفته و الگوی مشاوره پیش از ازدواج تدوین شد. در مرحله ارزیابی اثربخشی این الگو، تعداد ۴۴ نفر (۲۲ زوج) از افراد متقاضی دریافت مشاوره پیش از ازدواج مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره، به‌طور تصادفی در دو گروه مساوی تقسیم‌بندی شدند. گروه آزمایشی از روش مشاوره تدوین شده استفاده کردند و گروه گواه از سایر روش‌های مشاوره‌ای بهره‌بردار شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از روش مصاحبه ساختارمند، قبل از مشاوره (پیش‌آزمون)، بعد از مشاوره (پس‌آزمون) و بعد از حداقل ۴ ماه پس از ازدواج (پیگیری) استفاده شد. برای تحلیل نتایج از روش آماری تحلیل واریانس و نیز آزمون تی گروه‌های مستقل استفاده شد. نتیجه این پژوهش در بخش تدوین الگو، عبارت است از تعیین مفهوم «آگاهی و پذیرش» به‌عنوان مؤلفه اصلی و تعیین چهار بعد «سلامت»، «تشابه»، «تناسب» و «مهارت» به‌عنوان مقولات

* نویسنده مسئول: kakabraee@gmail.com و msh.tehrani@yahoo.com

فرعی. در مرحله اثربخشی، نتایج نشان می‌دهد افرادی که از این الگوی مشاوره پیش از ازدواج بهره گرفته‌اند، به شکل معنی‌دار ($P \leq 0/01$) از سطح آگاهی بالاتری نسبت به ویژگی‌های خود و همسر، پذیرش بیشتری نسبت به همسر، مسئولیت‌پذیری بیشتری نسبت به رفتار خود در قبال همسر و نیز سازگاری زناشویی بهتر برخوردارند.

کلیدواژه‌ها: مشاوره پیش از ازدواج، آگاهی، پذیرش، مسئولیت‌پذیری، سازگاری زناشویی.

مقدمه

خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی و کانون آرامش فرد و جامعه است. خانواده یکی از ارکان اصلی جامعه به شمار می‌رود و بنیان و اساس اجتماع بر تشکیل خانواده نهاده شده است (خاکسار، ۱۳۹۵). دستیابی به جامعه سالم، آشکارا در گرو سلامت خانواده و تحقق خانواده سالم، برخورداری افراد آن از سلامت روانی و داشتن رابطه مطلوب با یکدیگر است (برن اشتاین و برن اشتاین، ۲۰۰۳).

زیربنای تأسیس یک خانواده ازدواج است. ازدواج پیوندی است که پایه و اساس ارتباط انسانی را تشکیل می‌دهد و در آن زن و مرد از طریق کششی ناشی از غرایز و آیین و شعائر و عشق به هم جذب می‌شوند، آزادانه و به‌طور کامل تسلیم یکدیگر می‌شوند تا واحد پویای خانواده را ایجاد کنند (گودرزی، شیری و محمودی، ۱۳۹۷؛ اشتوتزر و برنونا، ۲۰۰۶). در حقیقت انسان نیاز دارد همسری انتخاب کند که در جوار او به آرامش و سعادت دست یابد. اگر نیاز فطری به درستی هدایت نشود باعث بسیاری از مشکلات و ناراحتی‌های جسمی و روانی می‌شود (خاکسار، ۱۳۹۵).

در بین جوانان ازدواج مهم‌ترین و اساسی‌ترین انتخاب در زندگی آنان است (کیان و لیچر، ۲۰۱۸)؛ اما ازدواج یک مسئله پیچیده و چالش‌برانگیز نیز بوده و به مانند دو لبه تیغ عمل می‌کند چراکه در سوی دیگر آن یک زندگی پر از تعارض است (لارسون و هولمن، ۱۹۹۴). در آغاز زندگی مشترک، زوج‌های جوان با شماری از روابط، وظایف و مسئولیت‌های جدیدی روبه‌رو هستند که سابقاً تجربه آن را نداشته‌اند (گورمان، لیو و ساندر، ۲۰۱۹)؛ ترنهولم و جنسن، ۱۹۹۶؛ اصلاتی، ۱۳۸۳). نرخ بالای طلاق در اوایل ازدواج نشان می‌دهد درصد قابل توجهی از زوج‌ها تعارض‌های شدیدی را در اوایل رابطه زناشویی خود تجربه می‌کنند (اولسون و دی فرین، ۲۰۰۶). در دوره‌های اخیر و به دلایل گوناگون نهاد خانواده دچار آسیب‌های متعددی شده است. ضعف در آگاهی‌های لازم پیش از ازدواج، انتخاب نامناسب در ازدواج و نیز نداشتن مهارت لازم برای زندگی زناشویی

۱ Bernstein, F. H., & Bernstein, M. T.

۲ Stutzer, A., & Bruno, S.

۳ Qian, Z., & Lichter, D. T.

۴ Larson, J. H., & Holman, T. B.

۵ Gurman, A. S., Lebow, J. L., Snuder, D. K.

۶ Ternholm, S., & Jensen, A.

۷ Olson, D. H., & De Frain, J.

نمونه‌هایی از عوامل آسیب‌زا برای خانواده به شمار می‌رود (میر محمد صادقی، ۱۳۹۷؛ تیلور، لیلیس، لمون و لین،^۱ ۲۰۰۱؛ رضوی، جزایری، احمدی و اعتمادی، ۱۳۹۷). از آنجا که ازدواج مسائل جدیدی پیش روی زوجین قرار می‌دهد، زوج‌ها نیاز به آموزش در مورد چگونگی مقابله با این مسائل دارند (پرهیزگار، اسماعیل زاده ساعیه، اکبری کامرانی، رحیم زاده و تهرانی زاده، ۲۰۱۷).

در دوره‌های اخیر تلاش‌هایی برای تدوین و راه‌اندازی دوره‌های آموزش و مهارت‌افزایی افراد برای داشتن یک زندگی خانوادگی موفق صورت پذیرفته است. در واقع هدف نهایی آموزش پیش از ازدواج کمک به استحکام و ثبات ازدواج، کاهش نرخ طلاق و ارتقاء کیفیت ازدواج و دست‌یابی به خودآگاهی است (میر محمد صادقی، ۱۳۹۷). برنامه‌های پیش از ازدواج طیف وسیعی دارند و با عناوین مختلف مشخص می‌شوند مانند «آماده‌سازی پیش از ازدواج»^۲ و «آموزش پیش از ازدواج»^۳؛ اما در همه این برنامه‌ها دو عنصر مشترک یعنی «مهارت» و «آموزش» وجود دارد که به موفقیت زندگی زوج‌ها کمک می‌کند (سرن،^۴ ۲۰۰۸). پژوهش‌ها نشان می‌دهد افرادی که در آموزش‌های قبل از ازدواج شرکت داشته‌اند نگرش مثبتی نسبت به آموزش قبل از ازدواج و اثرات آن دارند و آن را رویداد ارزشمندی می‌دانند (خمسه، ۱۳۸۲). همچنین پژوهش‌های مختلف داخلی و خارجی نشان می‌دهد شرکت در برنامه‌های آموزش پیش از ازدواج، با سطوح بالاتر رضایتمندی و تعهد در ازدواج و سطوح پایین‌تر تعارض و نیز کاهش نرخ طلاق در ارتباط است (عباسی، ۱۳۹۴؛ خاکسار، ۱۳۹۵؛ رضوی و همکاران، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸؛ پاروت و پاروت،^۵ ۲۰۱۰؛ ویلیامسون، تریل، برادبوری و کارنی،^۶ ۲۰۱۴؛ ویل،^۷ ۲۰۱۶). برنامه‌های آموزش پیش از ازدواج به‌طور کلی در فراهم آوردن دستاوردهای مفید، سریع و کوتاه‌مدت در مهارت‌های بین فردی و به‌طور کلی کیفیت روابط مؤثرند (کارول و دورتی،^۸ ۲۰۰۳). این برنامه‌ها علاوه بر تأثیر بر رشد فردی (جمشیدیان نائینی، یونسی و قادری، ۱۳۹۴)، با ارتقاء مهارت‌های ارتباطی مانند مهارت‌های

^۱Taylor, C., Lillis, C., LeMone, P., & Lynn, P. A.

^۲Premarital preparation

^۳Premarital education

^۴Ceren, S. L.

^۵Parrott, L., & Parrott, L.

^۶Williamson, H. C., Trail, T. E., Bradbury, T. N., & Karney, B.

^۷Vail, S. H.

^۸Carroll, J. S., & Doherty, W. J.

حل مسئله و کاهش خطر مشکلات ارتباطی در آینده، تأثیر زیادی بر بهبود کیفیت زناشویی زوج‌ها و کاهش احتمال طلاق دارند (برگر و دیماریا،^۱ ۲۰۱۴؛ هالفورد،^۲ ۲۰۰۳) و می‌تواند دریچه‌ای برای نگرش مثبت تر نسبت به مشاوره زوجین (پس از ازدواج) و استفاده از آن باشد (ویلیامسون و همکاران، ۲۰۱۴؛ ویلیامسون، هامت، رز، کارنی و برادبوری،^۳ ۲۰۱۸).

متغیر دیگری که می‌تواند در حذف یا کم‌رنگ شدن عوامل تهدیدکننده روابط زناشویی نقش به‌سزایی داشته باشد «مشاوره قبل از ازدواج»^۴ است (استوتزمن،^۵ ۲۰۱۱).

مشاوره پیش از ازدواج به معنی مراجعه زوج خواستگار (یک دختر و یک پسر) به یک مشاور متخصص برای ارزیابی انتخابشان به‌عنوان همسر آینده است. مشاوره پیش از ازدواج، فرصت ارتقاء مهارت‌های زندگی، آگاهی از معیارهای انتخاب همسر، پذیرش نقش جنسیتی در ازدواج را فراهم می‌آورد و همین‌طور می‌تواند به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های پایداری ازدواج به شمار رود (شاه حسینی، حمزه گردشی و کاردان سوراکی، ۲۰۱۴). مشاوره پیش از ازدواج، به زنان و مردان آگاهی و دانش ارتباط با خود و همسر آینده‌شان و اهمیت و اهداف ازدواج و زندگی زناشویی را ارائه می‌دهد (مورای و مورای،^۶ ۲۰۰۴؛ ترکیان، مصطفوی و پیرزاده، ۲۰۲۰). در واقع این مداخلات پیشگیرانه به‌جای مداخلات درمانی است، به‌گونه‌ای که زوجین می‌توانند به مشکلات موجود یا احتمالی خود پی برده یا از طرف مشاور مشکلات آن‌ها تشخیص داده شود (هاوکینز، بلنچارد، بالدوین و فاست،^۷ ۲۰۰۷). زوجین شرکت‌کننده در برنامه مشاوره پیش از ازدواج، افزایش تفکر مثبت در مورد رابطه، درک عمیق‌تر از ازدواج به‌عنوان یک مهارت حرفه‌ای و بهبود ارتباطاتشان را گزارش می‌کنند (کلاوزلی و گراس،^۸ ۲۰۲۰). با مشاهده روش‌های مرسوم در مشاوره پیش از ازدواج، می‌توان دریافت که در اغلب آن‌ها افزایش عنصر «آگاهی»^۹ و «پذیرش»^{۱۰} و «مسئولیت‌پذیری»^{۱۱} از اهمیت

^۱Berger, R., & DeMaria, R.

^۲Halford, W. K.

^۳Williamson, H. C., Hammett, J. F., Ross, J. M., Karney, B. R., & Bradbury, T. N.

^۴Premarital Counseling

^۵Stutzman, S.

^۶Murray, C. E., & Murray, Jr. T. L.

^۷Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., Baldwin, S. A., & Fawcett, E. B.

^۸Klausli, J., & Gross, C.

^۹Awareness

^{۱۰}Acceptance

^{۱۱}Responsibility

ویژه‌ای برخوردار است و هدف نهایی این برنامه‌ها افزایش سطح «رضایتمندی زناشویی»^۱ و «سازگاری زناشویی»^۲ است.

بیشتر برنامه‌های موجود آمادگی پیش از ازدواج در دنیا، معطوف به دوره‌های آموزشی گروهی است و برنامه مدونی برای مشاوره فردی پیش از ازدواج به معنی دقیق آن وجود ندارد و مشاوره قبل از ازدواج بیشتر اوقات توسط روحانیون کلیسا در محیط‌های مذهبی انجام می‌شود (برون و هیل، ۲۰۰۴^۳) و این در حالی است که از یک طرف در اغلب کشورها، زوج‌ها مشاوره پیش از ازدواج استاندارد را تکمیل نمی‌کنند (لارسون و اسمالی، ۲۰۰۴^۴) و از طرف دیگر به دلیل تغییر در شرایط اجتماعی، روابط جوانان پیش از ازدواج نیز در حال تغییر است (کلاید، هاوکینز و گلویی، ۲۰۱۹^۵) و این ضرورت روزآمد شدن آموزش و مشاوره پیش از ازدواج را روشن می‌کند. در ایران نیز الگوی مدونی برای مشاوره پیش از ازدواج، متناسب با بافت فرهنگی و اجتماعی وجود ندارد (اختیاری امیری، فرحبخش، کلاتر هرمزی و سلیمی بجستانی، ۱۳۹۷). گلزاری و کمن (۱۳۹۴) در پژوهش خود در پی تبیین الگویی جهت همسرگزینی شایسته و ارائه گام‌به‌گام مراحل آشنایی تا ازدواج و تدوین چارچوب دینی علمی مشاوره همسرگزینی و پیش از ازدواج برآمدند. در این پژوهش که به‌عنوان مبنای «سند ملی مشاوره پیش از ازدواج» از طرف وزارت ورزش و جوانان به شمار می‌رود، معیارهای موردبررسی مشاوره‌ای عبارت است از: ظاهر، سن، سطح و رشته تحصیلی، وضعیت اجتماعی و سطح خانواده‌ها، فرهنگ خانواده، همسانی فکری و عقیدتی در مسائل اجتماعی و سیاسی، شغل، تندرستی، استقلال، مسئولیت‌پذیری، حسن خلق، پاکدامنی، میزان برون‌گرایی، سلامت روان، سلامت شخصیت، دین‌داری و ایمان، شایستگی خانوادگی، راست‌گویی، سخاوت و بخشندگی (برای مردان) و انگیزه و توان فرزندپروری. در این برنامه مراحل گام‌به‌گام مشاوره ازدواج به این ترتیب پیشنهاد شد: ۱- پذیرش ۲- مصاحبه اولیه ۳- آموزش ۴- فرم ملاک‌های همسرگزینی ۵- تکمیل فرم ملاک‌های همسرگزینی ۶- استخراج و خلاصه نمودن تردیدها ۷- برگزاری آزمون‌های روان‌شناختی ۸- بررسی سلامت روان و تناسب شخصیت ۹- جمع‌بندی ۱۰- بررسی بیشتر ۱۱- پیگیری.

^۱Marriage Satisfaction

^۲Marital Adjustment

^۳Bruhn, D. M., & Hill, R.

^۴Larson, P., & Smally, G.

^۵Clyde, T. L., Hawkins, A. J., & Willoughby B. J.

اختیاری امیری و همکاران (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود به تدوین مؤلفه‌های الگوی پیش از ازدواج مبتنی بر فرهنگ اسلامی - ایرانی پرداخته‌اند. در این الگو با محور قرار دادن مفهوم «کفویت»، فرآیند مشاوره پیش از ازدواج بر اساس ارزیابی شرایط علی (زمینه‌ای) و شرایط مداخله‌گر (موانع) کفویت، سامان‌دهی شده است. شرایط علی عبارتند از: بستر فردی، بستر خانوادگی، میزان بلوغ، سبک زندگی، نیازها، خواسته‌ها و اهداف، ایمان، تقوا، اخلاق نیکو و کفویت و شرایط مداخله‌گر (موانع) نیز شامل اختلاف خانواده‌ها، شتابزدگی، مقاومت، عدم تعهد، تحولات اجتماعی، سخت‌گیری و تمایزات فرهنگی است. اسمعیل طلایی، شریعتمدار، برجعلی، فرحبخش و خونین زاده (۱۳۹۸) نیز در پژوهش خود با موضوع خواستگاری مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، در تعیین ملاک‌های مورد نیاز در ازدواج، ویژگی‌های ایمان، کفویت اعتقادی، مسئولیت‌پذیری، پاکدامنی، داشتن صلاحیت اداره زندگی مشترک، اصالت خانواده و کفویت شخصیتی، فرهنگی و فکری، قومیت خانواده، شغل، سوابق خانواده، روایت کنونی فرد و اهدافش را از نکات مهم برای انتخاب همسر و شایسته ارزیابی دانسته‌اند.

با وجود انجام مشاوره‌های پیش از ازدواج توسط مشاورین، هنوز یک الگوی مدون و مبتنی بر نظریه روشن و نیز با توجه به شرایط جامعه ایرانی وجود ندارد. سبک‌های به کاررفته در فضای مشاوره پیش از ازدواج، گوناگون و بسته به سلیقه یا دیدگاه مشاوران متفاوت است و عدم وجود یک نظریه یا الگوی منسجم و کارآمد بومی و وابسته به فرهنگ ایرانی، موجب شده تا مشاوران و روانشناسان، زبان مشترک و واحدی برای سنجش و ارزیابی اثربخشی مشاوره‌ها نداشته باشند (اختیاری امیری و همکاران، ۱۳۹۷)؛ بنابراین همسو با هدف پژوهش حاضر، ضروری است برای دست یافتن به پروتکل جامع مشاوره پیش از ازدواج، متناسب با ویژگی‌های بومی کشور تلاش نمود. در این راستا مطالعه حاضر به منظور تدوین یک روش اجرایی مشاوره پیش از ازدواج، با توجه به نظریات مطرح در مورد ازدواج و مبتنی بر شرایط بومی و فرهنگی کشور و نیز بررسی اثربخشی این روش، بر روی کیفیت روابط زوجین بعد از ازدواج در ابعاد آگاهی نسبت به خود و همسر، پذیرش و مسئولیت‌پذیری نسبت به همسر و نیز سازگاری زناشویی پس از ازدواج، انجام شده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به هدف، «کاربردی» و از نظر شیوه اجرا، در مرحله تدوین الگو (بخش کیفی پژوهش)، از نوع «نظریه زمینه‌ای»، «روش تحلیل مضمونی»^۲ و «تجربه زیسته افراد خبره»^۳ و در مرحله اثربخشی (بخش کمی پژوهش)، از نوع «شبه آزمایشی»^۴ و با طرح «پیش‌آزمون- پس‌آزمون- پیگیری همراه با گواه»^۵ است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، کلیه مراجعین دختر و پسر مجرد (زوج خواستگار) مراجعه کننده به مراکز مشاوره جهت دریافت مشاوره پیش از ازدواج در شهر تهران در بین سال‌های ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۸ می‌باشد. گروه نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس و از بین مراجعین عمومی جهت دریافت مشاوره پیش از ازدواج به دو مرکز مشاوره در تهران (روشنا و نیک روان) انتخاب شد. از میان این افراد، تعداد ۴۴ نفر (۲۲ زوج) از افراد متقاضی دریافت مشاوره پیش از ازدواج مراجعه کننده به مرکز مشاوره، به‌طور تصادفی در دو گروه مساوی تقسیم‌بندی شدند. گروه آزمایشی از روش مشاوره «آگاه» استفاده کردند و گروه گواه از سایر روش‌های مشاوره‌ای بهره بردند. معیارهای ورود به پژوهش عبارت بود از: ۱) مراجعه دو نفری به مرکز مشاوره (زوج خواستگار)، ۲) عدم تصمیم قطعی به ازدواج در زمان مراجعه، ۳) داشتن تحصیلات حداقل خواندن و نوشتن، ۴) توانایی تکلم و درک. معیارهای خروج از پژوهش عبارت بود از: ۱) تصمیم به عدم ازدواج با دیگری پس از فرآیند مشاوره، ۲) غیبت یا عدم همکاری در هر یک از جلسات مشاوره.

در مرحله تدوین الگوی مشاوره پیش از ازدواج، از روش نظریه زمینه‌ای و روش تحلیل مضمونی استفاده شد. نظریه زمینه‌ای یکی از قوی‌ترین روش‌های تحقیق کیفی در خصوص پدیده‌های انسانی است و به‌منظور نظریه‌سازی و نظریه‌پردازی برای استخراج نظریه از درون داده‌ها است (استرواس و کرین،^۶ ۲۰۰۸). با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای ابتدا گام‌های ذیل برداشته شد: ۱- بررسی نظریه‌های ازدواج موفق و جمع‌آوری پژوهش‌های صورت پذیرفته در این خصوص. ۲- بررسی نظریه‌های مربوط به آسیب‌شناسی روابط زوجین و تعارضات زناشویی و جمع‌آوری پژوهش‌های صورت پذیرفته در این خصوص. ۳- بررسی نظریه‌های

۱) Grounded Theory

۲) Thematic analysis method

۳) Lived Experience Connoisseurs

۴) Quasi-experimental

۵) pretest-posttest - follow up with control group design

۶) Strauss, A. L., & Corbin, J.

مربوط به ملاک‌های انتخاب همسر و جمع‌آوری پژوهش‌های صورت پذیرفته در این خصوص. ۴- مطالعه روش‌های مشاوره‌ای مورد استفاده مشاوران و متخصصان داخلی در مشاوره پیش از ازدواج. مطالعه روش‌های مشاوره‌ای مورد استفاده مشاوران، مبتنی بر «تجربه زیسته افراد خبره» است. ۵- سپس با استفاده از روش تحلیل مضمونی به مطالعه آموزه‌های دینی در مورد ازدواج و انتخاب همسر پرداخته شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده حاصل از روش نظریه زمینه‌ای و تحلیل مضمونی، از روش کدگذاری داده‌ها استفاده شد. کدگذاری منجر به تشکیل مفاهیم و مقولات و ویژگی‌ها و خصوصیات مقولات می‌شود. با استفاده از این روش کدگذاری در سه مرحله انجام شد، کدگذاری باز یا آزاد، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی.

پس از استخراج مقوله‌ها، طراحی و تدوین اولیه الگوی مشاوره پیش از ازدواج با استفاده از روش عناصر مشترک و نیز با بهره‌گیری از تکنیک‌های مشاوره‌ای صورت پذیرفت. سپس روایی الگوی عملی پیشنهادی مشاوره، از طریق ارزیابی و تأیید ۱۰ تن از کارشناسان ازدواج انجام گرفت. در آخرین گام، الگوی مشاوره‌ای تدوین شده، بر روی بیش از ۴۰ زوج کاندید ازدواج مراجعه‌کننده به سه مرکز مشاوره در تهران به صورت آزمایشی اجرا شده و نسخه اصلاح شده نهایی تدوین شد. مراحل و جلسات مدل مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱: جلسات مشاوره پیش از ازدواج آگاه و اهداف آن

ردیف	هدف	محتوا	تکالیف
جلسه اول (مشترک)	آموزش، بررسی ابهامات مشترک	بررسی سؤالات احتمالی؛ چک کردن فرآیند آشنایی و ملاقات‌های صورت گرفته؛ آموزش اصولی که برای موفقیت ازدواج لازم است؛ ارائه	پرسشنامه‌های سه‌گانه (شخصیت، ویژگی‌های جنسیتی، نگرش‌ها) جهت ارزیابی و تطبیق نتایج دو طرف
جلسه دوم و سوم (انفرادی)	بازخورد دادن به هر یک از مراجعین به صورت انفرادی در مورد خصوصیات طرف مقابل بر اساس مشاهدات و تحلیل پرسشنامه‌ها، بررسی ابهامات فردی هر یک از طرفین، بررسی نگرش خانواده هر یک از طرفین نسبت به این ازدواج	تحلیل و آگاهی بخشی	ارائه کلیدهای بررسی و تشخیص به هر یک از طرفین برای رفع ابهامات

در مرحله بررسی اثربخشی این پژوهش (بخش کمی)، با توجه به طرح تحقیق، داده‌ها در سه مرحله (قبل از مشاوره، بعد از مشاوره و سپس مرحله پیگیری به مدت حداقل چهار ماه بعد از ازدواج) گردآوری شده است. بدین منظور ابزار پژوهش (مصاحبه ساختارمند) در بین گروه‌های آزمایشی و گواه اجرا شد. به این ترتیب اطلاعات در مورد چهار فاکتور «آگاهی نسبت به همسر»، «آگاهی نسبت به تفاوت‌های خود و همسر»، «پذیرش همسر همان‌گونه که هست» و «مسئولیت‌پذیری نسبت به همسر»، در مرحله پیش‌آزمون (قبل از مشاوره)، پس‌آزمون (بعد از مشاوره) و پیگیری (بعد از گذشت حداقل ۴ ماه از ازدواج) جمع‌آوری شد. در مرحله پیگیری، علاوه بر چهار فاکتور فوق، فاکتور «سازگاری زناشویی» نیز مورد ارزیابی قرار گرفت. اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها، توسط محقق با روش «کد‌گذاری اثر» به داده‌های عددی تبدیل و نتایج حاصله با استفاده از روش‌های آماری مورد ارزیابی قرار گرفت. برای ارزیابی چهار فاکتور «آگاهی نسبت به همسر»، «آگاهی نسبت به تفاوت‌های میان خود و همسر»، «پذیرش همسر» و «مسئولیت‌پذیری نسبت به همسر»، از روش تحلیل کواریانس چند متغیره استفاده شد. از آنجا که فاکتور «سازگاری زناشویی» فقط در مرحله پیگیری قابل سنجش بود، برای ارزیابی نتایج حاصل در این خرده‌مقیاس از روش آزمون تی دو گروه مستقل استفاده شد.

یافته‌ها

الف) بخش کیفی پژوهش: تدوین الگوی مشاوره پیش از ازدواج

در مرحله تدوین محتوایی الگوی مشاوره پیش از ازدواج، پس از تجزیه و تحلیل مقوله‌های باز، به چهار مقوله محوری ۱) «سلامت» فردی و خانوادگی، ۲) «تشابه» در ویژگی‌های فردی و خانوادگی، ۳) «تناسب» در ویژگی جنسیتی و ۴) «مهارت» در تعاملات بین فردی، جهت ارزیابی‌های مشاور در مشاوره پیش از ازدواج دست یافته شد. این بدان معنی است که «مبنای نظری» مشاور در مشاوره پیش از ازدواج، ارزیابی دو طرف خواستگاری در چهار فاکتور فوق است. از طرفی مقوله انتخابی این الگو، عبارت است از «آگاهی و پذیرش»، به این معنی که آنچه حاصل از مشاوره پیش از ازدواج و هدف از آن است، عبارت است از آگاهی بخشی نسبت ویژگی‌های طرف مقابل به‌عنوان همسر آینده و تأکید بر پذیرش نتایج آن و

آماده شدن برای مواجهه با چالش‌های احتمالی پس از ازدواج. لذا این الگوی مشاوره‌ای «آگاه» نام‌گذاری شد. جدول شماره ۲ مقوله‌های موردنظر مشاهده می‌گردد.

جدول ۲: مضامین و مقوله‌های مورداستفاده در مدل مشاوره پیش از ازدواج «آگاه»

مقوله‌های باز	مقوله‌های محوری	مقوله انتخابی
سبک‌های دل‌بستگی و تمایز یافتگی در روابط خانواده اصلی	سلامت	آگاهی و پذیرش
طرح‌واره‌های آسیب‌زا	تشابه	
هماهنگی شخصیتی	تناسب	
هماهنگی سطح هوش	مهارت	
سلامت فکری، روانی، اخلاقی و خانوادگی		
بلوغ عاطفی و روانی و استقلال فکری		
ایمان، تقوی، اخلاق، اصالت، پاکدامنی		
هماهنگی اعتقادی و سبک رفتار مذهبی		
نیازهای اساسی		
نگرش‌ها و باورها		
سبک‌های حل مسئله و حل تعارض		
هماهنگی سنی، تحصیلی، اقتصادی و فرهنگی		
هماهنگی سبک زندگی فردی و خانوادگی		
تحلیل روابط بین فردی		
تناسب در ویژگی‌های جنسیتی (سطح زنانگی-مردانگی)		
آمادگی برای پذیرش نقش جنسیتی		
شرایط، اقتضات و عرفیات بومی و فرهنگی		

با توجه به هدف و مبنای نظری الگوی مشاوره‌ای «آگاه» و بررسی تجارب افراد خبره، راهبردهای اصلی این روش مشاوره‌ای به این ترتیب تعیین شد:

- «آموزش» به زوج خواستگار درباره عوامل لازم برای داشتن زندگی مشترک موفق.
- یافتن «تحلیل» از سطح بلوغ فکری، شخصیت و نگرش افراد.
- ارائه «بازخورد غیر قضاوتی» به دو طرف خواستگاری.
- قرار نگرفتن مشاور در مقام تأیید یا رد ازدواج و واگذار کردن تصمیم به خود افراد و تأکید به مراجعین بر پذیرش واقعیت طرف مقابل و مسئولیت‌پذیری نسبت به انتخاب.
- همچنین تکنیک‌های عملیاتی الگوی مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» به این شرح تدوین

شد:

- ارزیابی میزان بلوغ فکری برای زندگی مشترک، در هر دو طرف خواستگاری، با توجه به نحوه رفتارها و واکنش‌های داخل جلسه مشاوره.
 - پاسخ به سؤالات و ابهامات احتمالی هر یک از دو طرف خواستگاری، در مورد احتمال بروز مشکلات پس از ازدواج با طرف مقابل، بر اساس مشکلات جاری زوجین در جامعه.
 - آموزش موارد موردنیاز به بررسی در انتخاب همسر، در چهار بعد سلامت، تشابه، تناسب و مهارت.
 - یادآوری ضرورت پسند ظاهر در ازدواج و ضرورت ایجاد زمینه لازم برای رؤیت ظاهر دختر توسط پسر.
 - تشخیص مشکلات احتمالی در چهار بعد سلامت، تشابه، تناسب و مهارت، بر اساس مصاحبه اولیه و پرسشنامه‌ها.
 - دادن بازخورد به هر یک از طرفین، نسبت به دیگری (در جلسه خصوصی) در مورد نقاط نگران‌کننده و هشدارآمیز، به شکل صریح و روشن، اما بدون قضاوت قطعی و برچسب زنی.
 - ارائه کلیدهای تشخیصی به طرفین (در جلسه خصوصی) برای ارزیابی موارد مشکل‌دار، مبهم یا مشکوک، در صورت مشاهده مشاور.
 - آگاهی دادن به هر یک از طرفین، برای اتخاذ روش مناسب تعامل با دیگری، در صورت تصمیم به ازدواج.
- مراحل اجرایی الگوی مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» نیز به شرح ذیل تدوین شد:
- مرحله اول (جلسه مشترک هر دو طرف خواستگاری): چک کردن فرآیند آشنایی و ملاقات‌های صورت گرفته؛ چک کردن بلوغ فکری و روانی دو طرف؛ بررسی سؤالات احتمالی؛ آموزش اصول موفقیت در ازدواج، ضرورت پسند ظاهر و توجه به ارزیابی چهار بعد سلامت، تشابه، تناسب و مهارت.
- مرحله دوم: ارائه پرسشنامه شخصیت، پرسشنامه ویژگی‌های جنسیتی و پرسشنامه سنج نگرش و ارزیابی و تطبیق نتایج دو طرف.
- مرحله سوم (جلسه انفرادی دختر و پسر به صورت جداگانه): دادن بازخورد به هر یک از مراجعین، بر اساس مشاهدات و تحلیل پرسشنامه‌ها.

ب) بخش کمی پژوهش: بررسی اثربخشی اجرای الگوی مشاوره پیش از ازدواج «آگاه»

در جدول ۳ نمرات محاسبه شده شاخص‌های توصیفی میانگین و انحراف استاندارد خرده مقیاس‌های «آگاهی نسبت به همسر»، «آگاهی نسبت به تفاوت‌های میان خود و همسر»، «پذیرش همسر» و «مسئولیت‌پذیری نسبت به همسر»، در مراحل پس‌آزمون و پیگیری، بر اساس نتایج مصاحبه‌ها آورده شده است.

جدول ۳: شاخص‌های توصیفی نمرات خرده مقیاس‌ها و نمرات کلی مصاحبه ساختارمند

متغیر	آماره	پس‌آزمون		پیگیری	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
آگاهی نسبت به همسر	آزمایش	۲/۸۱۸۲	۰/۷۹۵۰۱	۳/۹۵۴۵	۰/۸۴۳۸۷
	گواه	۲/۳۶۳۶	۰/۸۴۷۷۱	۳/۱۳۶۴	۰/۸۸۸۸۴
آگاهی نسبت به تفاوت‌ها	آزمایش	۳/۵۹۰۹	۰/۹۰۸۱۲	۴/۵۰۰۰	۰/۶۷۲۵۹
	گواه	۲/۳۱۸۲	۰/۷۱۶۲۳	۲/۹۰۹۱	۰/۶۸۳۷۶
پذیرش همسر	آزمایش	۲/۸۱۸۲	۰/۶۶۴۵۰	۴/۲۷۲۷	۰/۶۳۱۰۹
	گواه	۳/۰۹۰۹	۰/۸۶۷۹۰	۲/۳۱۸۲	۰/۹۴۵۴۸
مسئولیت‌پذیری	آزمایش	۳/۰۹۰۹	۰/۹۷۱۴۵	۴/۲۲۷۳	۰/۸۶۹۱۴
	گواه	۲/۵۰۰۰	۰/۹۱۲۸۷	۲/۶۸۱۸	۰/۸۳۸۷۳
نمره کل	آزمایش	۱۲/۳۱۸۲	۱/۵۵۴۹۱	۱۶/۹۵۴۵	۱/۸۶۳۸۷
	گواه	۱۰/۲۷۲۷	۱/۶۶۷۱۰	۱۱/۰۴۵۵	۲/۲۳۵۵۸

شاخص توصیفی (میانگین‌ها) در جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که نمرات زوجین گروه آزمایش در مرحله پس‌آزمون و پیگیری افزایش یافته است. یکی از مفروضه‌های آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیری همگونی ضرایب رگرسیون است. آزمون همگونی ضرایب رگرسیون از طریق تعامل پیش‌آزمون زیر مقیاس‌های آگاهی نسبت به همسر، آگاهی نسبت به تفاوت‌ها، پذیرش همسر، مسئولیت‌پذیری و متغیر مستقل (روش مشاوره) در مرحله پس‌آزمون مورد بررسی قرار گرفت. تعامل این پیش‌آزمون‌ها با متغیر مستقل معنادار نبوده و حاکی از همگونی ضرایب رگرسیون بود. از دیگر مفروضه‌های مهم تحلیل کوواریانس چند متغیری، بررسی همگونی واریانس دو گروه در مرحله پس‌آزمون است که از آزمون همگونی واریانس‌های لون استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴: نتایج آزمون لون برای بررسی برابری واریانس‌ها در خرده‌مقیاس‌ها

متغیر	F	df1	df2	سطح معنی‌داری
مسئولیت‌پذیری	۰/۰۰۳	۱	۱۲۰	۰/۸۷۳
آگاهی نسبت به تفاوت‌ها	۰/۱۴۵	۱	۱۲۰	۰/۶۷۵
پذیرش همسر	۱/۰۳	۱	۱۲۰	۰/۳۰۳
آگاهی نسبت به همسر	۱/۲۷	۱	۱۲۰	۰/۲۵۰

نتایج جدول ۴، نشان داد که آزمون لون محاسبه‌شده در مورد هیچ‌یک از متغیرهای موردبررسی از لحاظ آماری معنی‌دار نبود؛ {مسئولیت‌پذیری: $P = ۰/۸۷۳ > ۰/۰۵$ و $P = ۰/۰۰۳$ ، $F(۱ و ۱۲۰) = ۰/۱۴۵$ و $P = ۰/۶۷۵ > ۰/۰۵$ ، {آگاهی نسبت به تفاوت‌ها: $F(۱ و ۱۲۰) = ۱/۰۳$ و $P = ۰/۳۰۳ > ۰/۰۵$ ، {پذیرش همسر: $F(۱ و ۱۲۰) = ۱/۲۷$ و $P = ۰/۲۵۰ > ۰/۰۵$ ، بنابراین مفروضه همگونی واریانس‌ها نیز تأیید شد. به‌منظور بررسی پیش‌فرض نرمال بودن توزیع نمرات در جامعه از آزمون کولوموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. نتایج آزمون کولوموگروف-اسمیرنوف، جهت پیش‌فرض نرمال بودن توزیع نمرات در جامعه، برای متغیرهای تحقیق در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵: آزمون کولوموگروف-اسمیرنوف در مورد پیش‌فرض نرمال بودن توزیع نمرات زیرمقیاس‌ها

متغیر	کولوموگروف-اسمیرنوف	سطح معنی‌داری
مسئولیت‌پذیری	۱/۴۴	۰/۰۵۵
آگاهی نسبت به تفاوت‌ها	۱/۳۰	۰/۰۵۲
پذیرش همسر	۱/۱۶	۰/۰۸
آگاهی نسبت به همسر	۱/۲۲	۰/۰۷۹

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود فرض صفر برای نرمال بودن توزیع نمرات متغیرهای تحقیق تأیید می‌گردد؛ به‌عبارت‌دیگر پیش‌فرض نرمال بودن توزیع نمرات در پس‌آزمون برای متغیرهای تحقیق تأیید شد. برای بررسی تأثیر مداخله انجام‌شده بر زیرمقیاس‌های پژوهش باید از تحلیل کوواریانس (مانکووا) چند متغیره استفاده کرد. پس از بررسی پیش‌فرض‌ها و برقراری آن‌ها نتایج تحلیل در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶: نتایج آزمون لون برای بررسی برابری واریانس‌ها در خرده مقیاس‌ها

نام آزمون	مقدار	F	df فرضیه	df خطا	سطح معنی‌داری	اندازه اثر	توان آماری
اثر پیلاپی	۰/۲۶۳	۱۰/۵	۴	۱۱۲	۰/۰۰۱	۰/۳۵۴	۱
لامبدای ویلکس	۰/۸۱۲	۱۰/۵	۴	۱۱۲	۰/۰۰۱	۰/۳۵۴	۱
اثر هتلینگ	۰/۲۴۳	۱۰/۵	۴	۱۱۲	۰/۰۰۱	۰/۳۵۴	۱
بزرگ‌ترین ریشه روی	۰/۲۴۳	۱۰/۵	۴	۱۱۲	۰/۰۰۱	۰/۳۵۴	۱

همان‌طور که در جدول ۶ مشاهده می‌شود میزان تأثیر روش مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» ۰/۳۵ بوده است و این بدان معناست که ۰/۳۵ واریانس نمرات پس‌آزمون متغیرهای وابسته، مربوط به عضویت گروهی بوده است. توان آماری ۱ و سطح احتمال نزدیک به صفر، دلالت بر کفایت حجم نمونه است. همچنین با کنترل پیش‌آزمون سطوح معناداری همه آزمون‌ها بیانگر آن هستند که بین افراد گروه‌های آزمایش و گواه، حداقل در یکی از متغیرهای وابسته (آگاهی نسبت به تفاوت‌ها) تفاوت معنی‌داری وجود دارد. برای پی بردن به این تفاوت نتایج حاصل از آزمون تحلیل کوواریانس آنکوا در متن مانکوا در جدول شماره ۷، آورده شده است.

جدول ۷: نتایج حاصل از تحلیل آنکوا در متن مانکوا بر روی میانگین نمره‌های پس‌آزمون و

پیگیری زیر مقیاس‌ها

متغیر مرحله	درجه آزادی	F	سطح معنی‌داری	اندازه اثر	توان آماری
پس‌آزمون	۱	۱۵/۱۱	۰/۰۰۰	۰/۲۶۹	۰/۷۴۰
پیگیری	۱	۱۷/۳۵	۰/۰۰۰	۰/۲۹۷	۰/۸۲۱
پس‌آزمون	۱	۴۴/۲۹	۰/۰۰۰	۰/۵۱۹	۰/۷۲۵
پیگیری	۱	۷۱/۶۳	۰/۰۰۰	۰/۶۳۶	۰/۹۲۳
پس‌آزمون	۱	۱۷/۲۱	۰/۰۰۰	۰/۲۹۶	۰/۳۲۰
پیگیری	۱	۴۹/۷۴	۰/۰۰۰	۰/۵۴۸	۰/۴۲۳
پس‌آزمون	۱	۱۲/۱۶	۰/۰۰۱	۰/۲۲۹	۰/۲۵۸
پیگیری	۱	۳۳/۶۳	۰/۰۰۰	۰/۴۵۱	۰/۳۳۳
پس‌آزمون	۱	۷۵/۷۳	۰/۰۰۰	۰/۶۴۹	۰/۵۴۵
پیگیری	۱	۱۰۷/۱۴	۰/۰۰۰	۰/۷۲۳	۰/۸۷۸

همان‌طور که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، روش مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» بر زیرمقیاس‌های آگاهی نسبت به همسر، آگاهی نسبت به تفاوت‌ها، پذیرش همسر و مسئولیت‌پذیری نسبت به همسر و نیز نمره کل، در گروه آزمایش در پس‌آزمون مؤثر بوده است ($f=15/11$ و $P<0/001$ ؛ $f=44/29$ و $P<0/001$ ؛ $f=17/21$ و $P<0/001$ ؛ $f=12/16$ و $P<0/001$ ؛ $f=17/35$ و $P<0/001$ ؛ $f=75/73$ و $P<0/001$). این اثربخشی در مرحله پیگیری نیز برقرار است ($f=17/35$ و $P<0/001$ ؛ $f=71/63$ و $P<0/001$ ؛ $f=49/74$ و $P<0/001$ ؛ $f=33/63$ و $P<0/001$ ؛ $f=107/14$ و $P<0/001$)؛ بنابراین میانگین نمرات پس‌آزمون و پیگیری گروه آزمایش به‌طور معنی‌داری متفاوت است؛ به عبارت دیگر می‌توان گفت روش مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» به‌طور معنی‌داری سبب افزایش سطح آگاهی نسبت به خود و همسر و تفاوت‌های میان آن دو و نیز افزایش پذیرش و مسئولیت‌پذیری نسبت به همسر، در گروه آزمایش شده است و دارای قابلیت اعتماد و روایی لازم است.

از آنجاکه در این پژوهش خرده‌مقیاس «سازگاری زناشویی» فقط در مرحله پیگیری ارزیابی می‌شد، برای ارزیابی نتایج حاصل در این خرده‌مقیاس، از روش آزمون تی برای مقایسه دو گروه مستقل استفاده شد. جدول شماره ۸ اطلاعات توصیفی آزمون تی دو گروه مستقل برای ارزیابی میزان رضایتمندی زناشویی بین دو گروه آزمایش و گواه را نشان می‌دهد.

جدول ۸: شاخص‌های توصیفی متغیر سازگاری زناشویی

متغیر سازگاری زناشویی	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین خطای معیار
گروه آزمایش	۲۲	۳/۸۱۸۱	۰/۹۰۶۹۲	۰/۱۹۳۳۶
گروه کنترل	۲۲	۲/۲۷۲۷	۰/۸۲۷۰۳	۰/۱۷۶۳۲

برای بررسی معنی‌داری تفاوت دو گروه، نتایج آزمون تی مستقل مورد ارزیابی قرار گرفت (جدول ۹). با توجه به نتایج آزمون لوین مشخص است که سطح معناداری بالاتر از مقدار ۰,۰۵ است، بنابراین واریانس گروه‌های مستقل آزمایش و گواه در سازه سازگاری زناشویی با هم برابر هستند و پیش‌فرض انجام آزمون تی محقق می‌باشد. با توجه به اطلاعات مندرج در جدول ۷، می‌توان دریافت که زیرمقیاس رضایتمندی زناشویی در بین دو گروه آزمایش و کنترل تفاوت دارد و این تفاوت معنی‌دار است ($t=5/906$ و $P<0/001$). مطابق

اطلاعات به دست آمده، حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند بنابراین میانگین رضایتمندی زناشویی گروه آزمایش، بزرگ تر از میانگین گروه کنترل است و تأیید شد که این اختلاف از نظر آماری معنادار است.

جدول ۹: تحلیل آزمون تی مستقل برای دو گروه آزمایش و گواه در مقیاس سازگاری زناشویی

تفاوت میانگین ها با ۹۵٪ اطمینان	تفاوت انحراف استاندارد	تفاوت میانگین	Sig	df	T	آزمون لوین جهت برابری واریانس ها				
						Sig	F			
سطح پایین	سطح بالا									متغیر سازگاری زناشویی
۲/۰۷۳۵۵	۱/۰۱۷۳۶	۰/۲۶۱۶۸	۱/۵۴۵۴۵	۰/۰۰۰	۴۲	۵/۹۰۶	۰/۷۱۷	۰/۱۳۳		

بحث و نتیجه گیری

هدف از انجام این پژوهش، طراحی یک الگوی مشاوره پیش از ازدواج متناسب با شرایط بومی-فرهنگی ایرانی و نیز بررسی اثربخشی آن بر روی برخی از ملاک‌های موفقیت در ازدواج یعنی آگاهی نسبت انتخاب، پذیرش طرف مقابل، مسئولیت پذیری نسبت به انتخاب و نیز سازگاری زناشویی بود. الگوی تدوین شده مشاوره پیش از ازدواج (آگاه)، دارای هدف، مبنای نظری، راهبردهای اصلی، تکنیک‌های مشاوره‌ای و نیز مراحل اجرایی است. هدف اصلی این الگوی مشاوره‌ای، «افزایش سطح آگاهی و نیز پذیرش مسئولیت انتخاب همسر همان گونه که هست» می‌باشد و مبنای نظری این الگو، عبارت است از بررسی چهار بعد «سلامت» فردی و خانوادگی، «تشابه» در ویژگی‌های فردی و خانوادگی، «تناسب» در ویژگی جنسیتی و «مهارت» در تعاملات بین فردی در دو طرف خواستگار. راهبردها، تکنیک‌ها و مراحل مشاوره پیش از ازدواج نیز روشن شده است.

علاوه بر اینکه الگوی مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» دارای چهارچوب مدون است، برخی از ویژگی‌های متمایزکننده از سایر روش‌ها را نیز که متناسب با شرایط بومی و فرهنگی ایرانی است، در بر دارد که مهم‌ترین آن چهار بعد مطرح شده: سلامت، تشابه، تناسب و مهارت است. در این روش، تعریف «سلامت» به مفاهیمی چون ایمان دینی، پاکدامنی، اصالت، صداقت و امانت‌داری توسعه داده شده است. مفهوم «تشابه» نیز از جهاتی متناظر با

مفهوم کفویت و هم‌شانی در ادبیات فرهنگی در نظر گرفته شده است. همچنین در موضوع «تناسب»، بر اساس نقش زن و مرد در خانواده از منظر انسان‌شناسی دینی و حقوق مدنی زوجین، به این موضوع توجه شده که سطح ویژگی‌های زنانه و مردانه در زن و مرد به چه اندازه‌ای باید باشد تا بین آن دو از لحاظ روان‌شناسی جنسیتی، تناسب و تعادل وجود داشته باشد. در نهایت در مفهوم «مهارت»، علاوه بر توجه به سطح مهارت‌های افراد برای زندگی مشترک، مفهوم تقوی (در ادبیات دینی)، به معنی «مهارت توان کنترل هیجانات» نیز در نظر گرفته شده است.

در مرحله بررسی اثربخشی این روش مشاوره‌ای، بر اساس نمرات مشاهده‌شده، نتایج پژوهش نشان داد استفاده از این روش مشاوره‌ای بر سطح آگاهی افراد نسبت به ویژگی‌های همسر، آگاهی فرد نسبت به تفاوت‌های خود و همسر، پذیرش همسر همان‌طور که هست، مسئولیت‌پذیری نسبت به همسر و نیز رضایتمندی زوجین، تأثیر مثبتی داشته است؛ به‌عبارت‌دیگر در گروه آزمایشی در مقایسه نمرات پیش‌آزمون - پس‌آزمون - پیگیری زیرمقیاس‌های مورد مطالعه روند افزایشی داشته‌اند. هرچند بیشتر پژوهش‌های موجود در این زمینه، محدود به تأثیر «آموزش گروهی پیش از ازدواج» است و در زمینه تأثیر «مشاوره فردی پیش از ازدواج» پژوهش‌های اندکی وجود دارد، اما یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌هایی همچون عباسی (۱۳۹۴)، خاکسار (۱۳۹۵)، رضوی و همکاران (۱۳۹۷، ۱۳۹۸)، پاروت و پاروت (۲۰۱۰)، ویل (۲۰۱۶)، ناتسون و اولسون (۲۰۰۳) و وان‌اپ، فورتیس، وان‌اپ و کمپل^۲ (۲۰۰۸) همسو است. در همگی این پژوهش‌ها نشان داده شده است که برنامه‌های آموزشی و مشاوره‌ای پیش از ازدواج، بر روی کیفیت انتخاب همسر و نیز روابط بین زوجین پس از ازدواج مؤثر است. اودیرو^۳ (۲۰۱۹) در پژوهشی نشان داد که مشاوره پیش از ازدواج می‌تواند نقش مؤثری در کیفیت زناشویی داشته باشد. بنابر پژوهش شاه‌حسینی و همکاران (۲۰۱۴) نیز، مشاوره پیش از ازدواج به افراد کمک می‌کند با شناخت خود و شریک زندگی‌شان، روشن‌سازی انتظاراتشان از یکدیگر، ارتقاء مهارت حل مسئله و آگاهی از نقاط قوت و ضعف شخصیتی یکدیگر قبل از ازدواج، روابط خود را بهبود بخشند.

^۱ Knutson, D. H., & Olson, D. H.

^۲ Van Epp, M. C., Futris, T. G., Van Epp, J. C., & Campbell, K.

^۳ Otero, M. E. A.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد دریافت مشاوره پیش از ازدواج «آگاه»، موجب افزایش سطح آگاهی و نگاه واقع بینانه به ازدواج و انتخاب همسر می شود و این یافته با نتایج سایر پژوهش های تجربی همچون پژوهش خاکسار (۱۳۹۵)، نوروزی و زندی پور (۱۳۹۶)، رضازاده، صدری دمیرچی و قمری کیوی (۱۳۹۸)، میراحمدی، فاتحی زاده، اعتمادی، جزایری و پسندیده (۱۳۹۸)، پاشیب، محمدی، سیدمحرمی و تاتاری (۱۳۹۵) هم راستا است. پایه اصلی برنامه های آموزشی و مشاوره پیش از ازدواج «افزایش آگاهی» است. به عنوان مثال وان اپ (۲۰۰۸) که برنامه پیش از ازدواج «PICK» را گسترش داد، تأکید روی آگاهی و انتخاب میان فردی دارد (رجبی، عباسی، سودانی و اصلاتی، ۱۳۹۵).

در پژوهش حاضر نشان داده شد که مشاوره پیش از ازدواج موجب بالا رفتن میزان پذیرش افراد نسبت همسر پس از ازدواج است. این یافته با نتایج پژوهش مشتاقی، آتش پور، آقایی و علامه (۱۳۹۱)؛ سهرابی، میکائیلی، عطا دوخت و نریمانی (۱۳۹۷)، ابراهیمی، گودرزی و عیسی نژاد (۱۳۹۸) و عباسی (۱۳۹۴) مبنی بر اینکه برنامه های پیش از ازدواج بر باورهای ارتباطی و مهارت های تعاملی و ارتباطی با زوجین تأثیر می گذارد همسو است. یکی از مهارت های ارتباطی که مبتنی بر عدم کنترل بیرونی است، پذیرش است (گلاسر^۱، ۲۰۰۰). هر چه زوج ها قبل از شروع زندگی مشترک، همدیگر را بپذیرند، کیفیت زناشویی بالاتر می رود (کوردهک^۲، ۱۹۹۵). آگاه کردن افراد از وجود چنین باورهایی باعث حل بسیاری از مشکلات فردی و اجتماعی می شود و از بسیاری از انتخاب های نامعقول و عجولانه که منجر به کشمکش و فروپاشی خانواده می شود، پیشگیری می کند (نظری، ۱۳۸۶؛ به نقل از خاکسار، ۱۳۹۵). رجبی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود دریافتند آموزش پیش از ازدواج موجب کاهش باورهای ارتباطی ناکارآمد (تخریب کنندگی، مخالفت، تغییرناپذیری همسر، توقع و انتظار ذهن خوانی، کمال گرایی جنسی و ناهمسازی های جنسیتی) در دانشجویان مجرد گروه آزمایش شده است و این به معنی پذیرش همسر همان گونه که هست، می باشد.

نتایج پژوهش حاضر نشان می دهد افرادی که از این روش مشاوره ای بهره گرفته اند، مسئولیت پذیری بیشتری نسبت به تعاملات زوجینی دارند. همسو با این یافته، پژوهش

^۱Premarital Interpersonal Choices and Knowledge

^۲Glasser, W.

^۳Kurdek, L. A.

رضازاده و همکاران (۱۳۹۸)، تیلور و همکاران (۲۰۰۱) و سلیمانوی خوشاب، مرادی و دهقانی زاده (۲۰۱۲) نشان می‌دهد برنامه‌های پیش از ازدواج، تاب‌آوری در زندگی زناشویی را بالا می‌برد. وقتی افراد با آگاهی و پذیرش بیشتری ازدواج می‌کنند، توان روانی بیشتری برای کنار آمدن با شرایط مختلف پیش روی ازدواج، از خود نشان می‌دهند. ویژگی‌های افراد تاب آور که عبارت‌اند از: خودمختاری بالاتر، استقلال، همدلی، تعهد به کار، جدیت، مهارت‌های حل مسئله خوب و روابط خوب با همسالان، در افراد آموزش‌دیده بیشتر است (سلیمانوی خوشاب و همکاران، ۲۰۱۲).

بر اساس نتایج مشاهده‌شده در این پژوهش، میزان سازگاری زناشویی افرادی که از این روش مشاوره‌ای بهره برده‌اند به شکل معنی‌داری بالا است. همسو با این یافته، پژوهش‌ها نشان می‌دهد شرکت در برنامه‌های آموزشی و مشاوره‌ای پیش از ازدواج، موجب کاهش تعارض و افزایش رضایتمندی زناشویی می‌شود (پرهیزگار و همکاران، ۲۰۱۷؛ پاروت و پاروت، ۲۰۱۰؛ قاسمی مقدم، بهمنی و عسکری، ۱۳۹۲؛ ویل، ۲۰۱۶؛ مرادی، ضیفی، محمدی و سربچلو، ۲۰۱۵؛ رضوی و همکاران، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸؛ لطفی، ۱۳۹۴؛ افخمی کیان، حسن‌آبادی و شاملو، ۱۳۹۴). زوجینی که سطح آگاهی بالاتری نسبت به زندگی مشترک دارند و احساس مسئولیت بیشتری نسبت به تعاملات بین فردی خود با همسرشان دارند، از سطح سازگاری بالاتری در روابط زوجین برخوردارند. شاید یک دلیل آن این باشد که این افراد بیشتر به فکر مراقبت از روابطشان هستند. ویلیامسون و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهش خود بیان کرده‌اند زوج‌هایی که در آموزش‌های قبل از ازدواج شرکت کرده‌اند، اگر بعداً در ازدواج نیازی ایجاد شود زودتر جهت زوج‌درمانی مراجعه می‌کنند. از طرفی «سازگاری» امری فراتر از مفهوم «رضایتمندی» است ولی با آن رابطه تنگاتنگ دارد. رضایت افراد در زندگی تا حد زیادی از باور آن‌ها نسبت به دست‌یابی به اهداف مطلوبشان سرچشمه می‌گیرد (برون، مادیکس و اسنایدر، ۱۹۹۷؛ برنسن، ۱۹۹۳؛ به نقل از کاپلان و مادوکس، ۲۰۰۲). مطالعات طولی هالیچ و جیپرت^۱ (۱۹۹۸) نشان داده است احساس رضایت از زندگی و برخورداری از احساس خوب و مطلوب، به داشتن اهداف دست‌یافتنی بستگی دارد، به‌خصوص در افرادی که نسبت به اهداف خود تعهد بیشتری احساس می‌کنند. فنچام و بیچ^۳

^۱ Kaplan, M., & Maddux, J. E.

^۲ Halisch, F., & Geppert, U.

^۳ Fincham, F. D., & Beach, S. R. H.

(۲۰۱۰) نشان داده‌اند که اهداف در رضایتمندی از روابط صمیمانه و نزدیک، به‌طور خاصی در روابط زناشویی، عاملی مؤثر است. در تبیین این سطح از سازگاری زناشویی افراد استفاده‌کننده از روش مشاوره پیش از ازدواج آگاه، می‌توان عنصر پذیرش مسئولیت انتخاب و تعهد و تلاش فردی (به‌جای انتظار از دیگری) را بیان نمود. این بدان معنی است که هرچند ممکن است این زوج‌ها دارای اختلافات و تنش‌هایی باشند، اما تلاش دارند با آن کنار بیایند یا آن را حل کنند و این راهبرد می‌تواند رضایت آن‌ها از زندگی بالا ببرد. طبق نظر گلاسر (۲۰۰۰)، عمل به تعهدات شخصی، به عمل کردن یا نکردن دیگری به تعهدات خودش بستگی ندارد، بلکه اگر تنها یکی از زوجین درست رفتار کند، پس از مدتی تأثیر خوبی خواهد دید. این می‌تواند ناشی از نگاه همراه با پذیرش همسر همان‌طور که هست (به‌جای تلاش برای تغییر او) و مسئولیت‌پذیری فردی (پرداختن به خود) باشد.

به‌طور معمول افرادی که برای مشاوره پیش از ازدواج به مشاور متخصص مراجعه می‌کنند، به دنبال پاسخ به این پرسش هستند که «آیا این ازدواج مناسب است یا نه؟» و انتظار دارند مشاور با بهره‌گیری از تخصص و تجربه خود، به این پرسش پاسخ «بلی» یا «خیر» بدهد، چه اینکه برخی از مشاوران همین کار را انجام می‌دهند. حال آنکه عوامل مختلف و متعددی وجود دارد که مانع از این می‌شود یک پیش‌بینی دقیق و قابل‌اعتماد در مورد سرنوشت یک ازدواج داده شود. در روش مشاوره پیش از ازدواج «آگاه»، متمایز از برخی روش‌های دیگر، بنا بر دادن آگاهی به افراد و واگذار کردن تصمیم به خود آن‌ها است. لذا در این روش بنا بر رد یا تأیید ازدواج نیست. گرایش افراد به اسناد بیرونی (خارجی دانستن ریشه مشکلات)، موجب تمرکز روی رفتارهای دیگران به‌جای تمرکز روی رفتارهای خود می‌شود. در امر ازدواج نیز برخی افراد به‌صورت ناخودآگاه تمایل دارند مسئولیت انتخاب همسر و موفقیت یا شکست در ازدواج را بر عهده دیگران اعم از همسر، خانواده یا حتی مشاور بدانند. در روش مشاوره پیش از ازدواج «آگاه»، اصل بر بالا بردن سطح آگاهی برای اتخاذ بهترین تصمیم و نیز پذیرش واقعیت‌های آن تصمیم و نیز مسئولیت آن است، هرچند آن تصمیم مشکلاتی را نیز در پی داشته باشد؛ بنابراین مشاور تلاش نمی‌کند به‌جای مراجع تصمیم‌بگیرد یا او را مجاب کند تا حرفش را به‌عنوان یک متخصص بپذیرد، بلکه تلاش می‌کند واقعیت‌های محتمل در انتخاب طرف مقابل را برای وی نمایان سازد و در نهایت تصمیم‌گیری

را به خود او واگذار کند. به این ترتیب انتظار می‌رود مراجع نسبت به تصمیم خود در انتخاب همسر، آگاه‌تر و مسئول‌تر باشد و پایداری بیشتری نیز نسبت به تصمیم خود نشان دهد. در رویکرد مشاوره پیش از ازدواج «آگاه»، موضوع اصلی این است که افراد «بدانند» با چه کسی می‌خواهند ازدواج کنند و برای مواجهه با نقاط ضعف و تفاوت‌های احتمالی آماده باشند و بپذیرند که برای داشتن یک زندگی همراه با رضایتمندی، باید تلاش کنند و کسب رضایت را در طول زندگی همراه با کسب مهارت‌های لازم جستجو کنند. بسیاری از زوجین جوان، پس از شروع زندگی و برخورد با چالش‌های احتمالی آن، در وهله اول، انتخاب خود را اشتباه می‌پندارند و نسبت به اصل زندگی مشترک و همسر خود دافعه پیدا می‌کنند و کمترین نقش را برای خود در به وجود آمدن تعارضات قائل می‌شوند. به دلیل این عدم توجه و آگاهی، مسئولیت‌پذیری کمتری نسبت به رفع تعارضات از خود نشان می‌دهند؛ اما الگوی مشاوره پیش از ازدواج «آگاه» تلاش می‌کند تا حد ممکن، سطح آگاهی نسبت به ازدواج را در میان خواستگاران (قبل از ازدواج) بالا ببرد تا حتی اگر تعارضات احتمالی پس از ازدواج شکل گرفت، افراد مسئولانه با آن مسائل برخورد کنند و قدرت سازگاری تاب‌آوری بیشتری برای رفع مشکلات داشته باشند.

این پژوهش دارای محدودیت‌هایی نیز بود و باید در بافت محدودیت‌های آن تفسیر شده و تعمیم داده شود. اول اینکه از آنجا که عوامل مؤثر بر کیفیت روابط زناشویی متعدد است، کیفیت روابط زوجین را نمی‌توان به تنهایی در نتیجه انجام مشاوره پیش از ازدواج دانست، بنابراین نمی‌توان ارزیابی دقیقی از اثربخشی آن داشت. دوم اینکه بازدهی این روش مشاوره‌ای در کوتاه‌مدت قابل ارزیابی دقیق نیست و نیاز به بررسی‌های طولی است. سوم اینکه از آنجا که اطلاعات به دست آمده از افراد بر اساس ابزارهای خودگزارش دهی به جای مطالعه رفتار واقعی است، ممکن است مشارکت کنندگان در پاسخ به سؤال‌ها، به استفاده از شیوه‌های مبتنی بر کسب تأیید اجتماعی و اجتناب از بدنامی مربوط به عدم کفایت فردی سوق پیدا کنند.

با توجه به آنچه گفته شد به نظر می‌رسد سامان‌دهی مدل‌های مشاوره بومی در حوزه‌های مختلف از جمله مشاوره پیش از ازدواج، مورد نیاز می‌باشد، بنابراین پیشنهاد می‌شود برای توسعه الگوی مشاوره پیش از ازدواج، دستورالعمل‌های اجرایی بیشتری معرفی و مورد ارزیابی پژوهشگران قرار گیرد. به عنوان مثال نحوه ارائه بازخورد به مراجعین در خصوص

تناسب شخصیتی در ازدواج مدون شود. از طرفی لازم است اثربخشی مدل‌های معرفی شده مشاوره‌ای همچون روش «آگاه»، در میان جوامع مختلف ایرانی بررسی شده و در صورت نیاز پیوست‌های منطقه‌ای یا محلی به آن افزوده شود. پیشنهاد تدوین بسته‌های آموزش گروهی مهارت‌های قبل و بعد از ازدواج با نگرش فرهنگ بومی و نیز ساخت ابزارهای تشخیصی تناسب ازدواج، برای تکمیل فرایند مشاوره ازدواج است. به‌طور کلی با در نظر گرفتن یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت تدوین الگوی مشاوره پیش از ازدواج بومی همراه با دستورالعمل‌های اجرایی و کارآمد، می‌تواند علاوه بر جلوگیری از اتخاذ روش‌های غیر تخصصی یا سلیقه‌ای، موجب ارتقاء کیفیت انتخاب همسر و ازدواج و در نتیجه افزایش سطح سلامت خانواده ایرانی شود.

منابع

- ابراهیمی، سیروان؛ گودرزی، محمود و عیسی نژاد، امید (۱۳۹۸). اثربخشی مشاوره پیش از ازدواج با برنامه مراقبت زوجین CARE بر انتظارات زناشویی و باورهای ارتباطی افراد در شرف ازدواج. مشاوره و برگردانمانی خانواده، ۱: ۲۳۶-۲۱۷.
- اختیاری امیری، راضیه؛ فرحبخش، کیومرث؛ کلانتر هرمزی، آتوسا؛ سلیمی بجستانی، حسین (۱۳۹۷). تدوین و ارائه الگوی مطلوب مشاوره پیش از ازدواج مبتنی بر فرهنگ اسلامی-ایرانی. نشریه پایش، سال هفدهم، شماره چهارم، مرداد - شهریور ۱۳۹۷، ۴۴۲-۴۳۱.
- اسماعیل طلایی، فاطمه؛ شریعتمدار، آسیه؛ برجعلی، احمد؛ فرحبخش، کیومرث و خونین زاده، محمد حسین (۱۳۹۸). خواستگاری مبتنی بر آموزه‌های اسلامی بر اساس تحلیل کیفی قرآن کریم. فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۱۰(۴۰)، ۲۸-۱.
- اصلاحی، خالد (۱۳۸۳). نقش مهارت‌های ارتباطی بر کارایی خانوادگی دانشجویان متأهل. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۴، ۱۲۴-۱۰۳.
- افخمی کیان، زینب؛ حسن آبادی، حسین و شاملو، زهره (۱۳۹۴). اثربخشی گروه‌درمانی مبتنی بر آموزش غنی‌سازی ازدواج به روش اولسون بر رضایت زناشویی زنان. دومین کنفرانس ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در علوم انسانی، تهران، موسسه مدیران ایده پرداز پایتخت ویرا.
- پاشیب، ملیحه؛ سیدمحرمی، ایمان؛ محمدی، سمیه و تاتاری، مریم (۱۳۹۵). تأثیر مشاوره پیش از ازدواج بر انتظار از ازدواج در بین دانشجویان علوم پزشکی. مجله علوم پزشکی تربیت حیدریه، ۴(۴)، ۱۰-۱۵.
- جمشیدیان نائینی، یاسمن؛ یونسی، فلورا و قادری، زهرا (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش مهارت‌های پیش از ازدواج بر رشد فردی دختران مجرد. فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۶(۲۳)، ۱۳۸-۱۲۱.
- حسین خانی نائینی، هادی؛ جان بزرگی، مسعود و آذربایجانی، مسعود (۱۳۹۱). ساخت و اعتباریابی مقیاس انتخاب همسر از دیدگاه اسلام. اسلام و پژوهش‌های تربیتی، سال چهارم بهار و تابستان ۱۳۹۱، شماره ۱، پیاپی ۷، ۳۰-۱.

خاکسار، میلاد (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش پیش از ازدواج بر باورهای محدودکننده انتخاب همسر و انتظار از ازدواج در دانشجویان پسر شهر اصفهان. پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته مشاوره خانواده. دانشگاه رازی. کرمانشاه. ایران.

خمسه، اکرم (۱۳۸۲). آموزش قبل از ازدواج: راهنمای عملی برای زوج‌های جوان. ترجمه و تألیف اکرم خمسه. تهران: دانشگاه الزهرا (س)، پژوهشکده زنان.

رجیبی، غلامرضا؛ عباسی، قدرت اله؛ سودانی، منصور و اصلانی، خالد (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش پیش از ازدواج به شیوه برنامه آگاهی و انتخاب میان فردی بر باورهای ارتباطی دانشجویان مجرد. مجله مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۶۱(پیاپی ۲۱)، ۷۹-۹۷.

رضازاده، مسعود؛ صدری دمیرچی، اسماعیل و قمری کیوی، حسین (۱۳۹۸). اثربخشی برنامه آموزش پیش از ازدواج بر نگرش درباره ازدواج، تابآوری و انتظار از ازدواج در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تبریز. مجله مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۱، ۱۰۹-۱۲۴.

رضوی، سیدحسین؛ جزایری، رضوان السادات؛ احمدی، سید احمد و اعتمادی، عذرا (۱۳۹۷). مقایسه‌ی تأثیر برنامه‌ی آماده‌سازی پیش از ازدواج بر اساس مدل اولسون و بسته‌ی مشاوره پیش از ازدواج بومی بر مشکلات دوران عقد زوجین. خانواده پژوهی، دوره ۱۵، شماره ۵۸، ۱۹۵-۱۸۱.

رضوی، سیدحسین؛ جزایری، رضوان السادات؛ احمدی، سید احمد و اعتمادی، عذرا (۱۳۹۸). تأثیر برنامه آماده‌سازی پیش از ازدواج بر اساس مدل اولسون بر رضایت زناشویی زوج‌ها در دوران عقد. فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره، ۱۷ (۶۷)، ۱۹-۴.

سهرابی، زهرا؛ میکائیلی، نیلوفر؛ عطا دوخت، اکبر و نریمانی، محمد (۱۳۹۷). هم‌سنجی تأثیر زوج‌درمانی مبتنی بر نظریه انتخاب و درمان رابطه اجتماعی هیجانی بر باورهای ارتباطی زوجین. دو فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۸ (۱)، ۶۴-۴۷.

عباسی، قدرت اله (۱۳۹۴). بررسی و مقایسه اثربخشی آموزش قبل از ازدواج مبتنی بر برنامه آموزش ارتباط و برنامه آگاهی و انتخاب بین فردی بر انتظارات زناشویی و باورهای

- ارتباطی دانشجویان مجرد دانشگاه‌های شهر اهواز. پایان‌نامه دکترای تخصصی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز.
- قاسمی مقدم، کبری؛ بهمنی، بهمن و عسگری، علی (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش گروهی برنامه غنی‌سازی زناشویی (سبک اولسون) بر افزایش رضامندی زنان متأهل. روانشناسی بالینی و شخصیت، ۲(۸)، ۱-۱۰.
- گلزاری، محمود و کمن، محمدرضا (۱۳۹۴). الگوی همسرگزینی در مشاوره پیش از ازدواج گام‌به‌گام از آشنایی تا انتخاب. مجموعه مقالات همایش خانواده و تربیت جنسی، مشهد، ۷۱-۹۲.
- گودرزی، محمود؛ شیری، فاطمه و محمودی، بختیار (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش مؤلفه‌های خانواده‌درمانی شناختی رفتاری بر تعارض والد فرزند و تعارض زناشویی. فصلنامه روانشناسی کاربردی، ۱۲(۴ پیاپی ۴۸)، ۵۳۱-۵۵۱.
- لطفی، زهرا (۱۳۹۴). مقایسه اثربخشی برنامه غنی‌سازی ازدواج (طرح اولسون) و برنامه ارتقای کیفیت زندگی بر رضایت زناشویی زنان. چهارمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم اجتماعی، تهران، همایشگران مهر اشراق.
- مشتاقی، مرضیه؛ آتش پور، سید حمیدرضا؛ آقایی، اصغر و علامه، سیدفرید (۱۳۹۱). تأثیر آموزش گروهی انسان‌گرایی بر باورهای ارتباطی زنان متأهل مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره و فرهنگسراهای شهر اصفهان. مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۲(۳) ۳۳۹-۳۲۲.
- میر محمد صادقی، مهدی (۱۳۹۷). آموزش پیش از ازدواج. مشهد. به نشر (آستان قدس رضوی).
- میراحمدی، سیده لیلا؛ فاتحی زاده، مریم؛ اعتمادی، عذرا؛ جزایری، رضوان السادات و پسندیده، عباس (۱۳۹۸). بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر مدل تحکیم ازدواج پیش از شروع (symbis) بر انتظارات از ازدواج و باورهای مربوط به انتخاب همسر دختران مجرد شهرکرد. فصلنامه خانواده‌پژوهی، ۱۵(۱)، ۷-۲۴.
- نوروزی، سوده و زندی پور، طیبه (۱۳۹۶). اثربخشی مشاوره گروهی آموزش‌های پیش از ازدواج بر نگرش به انتخاب همسر دختران در آستانه ازدواج. دومین کنگره بین‌المللی نقش زن در سلامت خانواده و جامعه. دانشگاه الزهرا.

- Berger, R., & DeMaria, R. (2014). *Epilogue: The future of preventive interventions with couples*, In R. Berger & M. T. Hannah (Eds.), *Preventive Approaches in Couples Therapy*, (pp. 391–428), Philadelphia: Brunner/ Mazel.
- Bernstein, F. H., & Bernstein, M. T. (2003). *Knowing and treating marital differences*. Translated by Hamidreza Sohrabi, Second Edition, Tehran: Rasa Services.
- Bruhn, D. M., & Hill, R. (2004). *Designing a Premarital Counseling Program*. *The Family Journal*, 12(4), 389–391. doi:10.1177/1066480704267233
- Carroll, J. S., & Doherty, W. J. (2003). *Evaluating the Effectiveness of Premarital Prevention Programs: A Meta Analytic Review of Outcome Research*. *Family Relations*, 52(2), 105-118.
- Ceren, Sandra. Levy. (2008). *Essentials of Premarital Counseling: Creating Compatible Couples (New Horizons in Therapy)*. Loving Healing Press.
- Clyde, T. L., Hawkins, A. J., & Willoughby B. J. (2019). *Revising premarital relationship interventions for the next generation*. *Journal of Marital and Family Therapy*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/jmft.12378>
- Fincham, F. D., & Beach, S. R. H. (2010). *Marriage in the new millennium: A decade in review*. *Journal of Marriage and Family*, 72, 630–649. doi:10.1111/j.1741-0745.2010.01722.x
- Glasser, W. (2000). *Counseling with Choice Theory: The New Reality Therapy*, New York: HarperCollins.
- Gurman, A. S., Lebow, J. L., Snuder, D. K. (2019). *Clinical Handbook of Couple Therapy, Fifth Edition*, The Guilford press, New York London.
- Halford, W. K. (2003). *Best practice in couple relationship education*. *Journal of Marital and Family Therapy*, 29, 385–406.
- Halisch, F., & Geppert, U. (2001). *Motives, Personal Goals, and Life Satisfaction in Old Age*, In A. Efklides, J. Kuhl, & R. Sorrentino (Eds.), *Trends and Prospect in Motivational Research* (pp. 389-409). Dordrecht: Kluwer.
- Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., Baldwin, S. A., & Fawcett, E. B. (2008). *Does marriage and relationship education work? A meta-analytic study*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 2008; 76: 723-734.
- Kaplan, M., & Maddux, J. E. (2002). *Goals and Marital Satisfaction: Perceived Support for Personal and Collective Efficacy for Collective Goals*. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 21(2), 157-164.
- Klausli, J., & Gross, C. (2020). *Premarital Education in the Catholic Church: Exploring Retrospective Perceptions of Effectiveness of a Theologically*

Oriented Program on Relational and Spiritual Outcomes. Journal of Psychology and Theology. <https://doi.org/10.1177/0091647120956965>

- Knutson, D. H., & Olson, D. H. (2003). *Effectiveness of PREPARE program with premarital couples in community settings.* *Marriage & Family: ۲۰۰۳, ۶, (۴), ۵۲۹-۵۴۶.*
- Kurdek, L. A. (1995). *Predicting change in marital satisfaction from husband and wives conflict resolution styles.* *Journal of Marriage and the family, ۵۷, ۱۵۳-۱۶۴.*
- Larson, J. H., & Holman, T. B. (1994). *Premarital predictions of marital quality and stability.* *Family Relations, 43, 2, 228- 237.*
- Larson, P., & Smally, G. (2004). *Intensive approach to premarital counseling.* *Marriage & Family, 7, 91-101.*
- Moradi, M., zaifi R, Mohammadi, S., & Sarichelo, M. (2015). *Psychological status of couples referring to premarriage classes.* *Psychiatric Nursing. Journal of Psychaiatric Nursing 2015; 3: 19-26[Persian].*
- Murray, C. E., & Murray, Jr. T. L. (2004). *Solution-focused premarital counseling: helping couples build a vision for their marriage.* *Journal of Marital and Family Therapy. 2004;30(3):349-58.*
- Odero, M. E. A. (2019). *Pre-marital counseling and its influence on marital quality among seventh day adventist members in Kibra Division of Nairobi County, Kenya (Doctoral dissertation),* Pan Africa Christian (PAC) University, Kenya.
- Olson, D. H., & De Frain, J. (2006). *Marriage and Families: Intimacy, Strength, and Diversity (5TH ed).* New York: Mcgraw-Hill Higher Education.
- Parhizgar, O., Esmaelzadeh-Saeieh, S., Akbari Kamrani, M., Rahimzadeh, M., & Tehranizadeh, M. (2017). *Effect of Premarital Counseling on Marital Satisfaction,* *Shiraz E-Med J. 2017; 18(5):e13182. doi: ۱۰.۵۸۱۲/۰۰۰۰۰.۴۴۶۹۳.*
- Parrott, L., & Parrott, L. (2010). *The Complete Guide to Marriage Mentoring.* Grand Rapids, Michigan: Zondervan.
- Qian, Z., & Lichter, D. T. (2018). *Marriage markets and assortative mating in first marriages and remarriages in the USA Les marchés du mariage et l'homogamie sociale dans les premiers mariages et les remariages aux Etats Unis.* *Marriage.*
- Salimavi Khoshab, A. L. M., Moradi, M., & Dehghanizadeh, M. H. (2012). *Investigation The Meditational Role Of Spirituality And Religiousness Between Five Factor Personality And Resiliency.* *Journal of Personality & Individual Differences, 1(2), 94-115.*
- Shahhosseini, Z., Hamzehgardeshi, Z., & Kardan Souraki, M. (2014). *The effects of premarital relationship enrichment programs on marriage strength: A narrative review article.* *Journal of Nursing and Midwifery Sciences. 2014;1(3):62-72.*

- Strauss, A. L., & Corbin, J. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for developing Grounded Theory (3rd ed)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stutzer, A., & Bruno, S. (2006). *Dose marriage make people happy, or do happy people get married?*. *Journal of socio-economics*, 35(3):326-367.
- Stutzman, S. (2011). *Premarital counseling and culture: A narrative inquiry of couples' insights. Graduate Theses and Dissertations*. Iowa State University. *Journal of Family therapy* 2011; 2:65-81.
- Taylor, C., Lillis, C., LeMone, P., & Lynn, P. A. (2001). *Fundamentals of nursing: The art and science of nursing care*: Lippincott Philadelphia.
- Ternholm, S., & Jensen, A. (1996). *Interpersonal communication*. New York: Washington publishing company.
- Torkian, S., Mostafavi, F., & Pirzadeh, A. (2020). *Effect of a Mobile Application intervention on Knowledge, Attitude and Practice Related to Healthy Marriage among Youth in Iran*.
- Vail, S. H. (2016). *Reducing the divorce rate among Christians in America: Premarital counseling a prerequisite for marriage*. *Journal Marriage and Family*, 80(16),1179-1198.
- Van Epp, M. C., Futris, T. G., Van Epp, J. C., & Campbell, K. (2008). *The impact of the PICK a partner relationship education program on single army soldiers*. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 36, ۳۲۸-۳۴۹.
- Williamson, H. C., Hammett, J. F., Ross, J. M., Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (2018). *Premarital education and later relationship help-seeking*. *Journal of Family Psychology*, 32, 276-۲۸۱. <https://doi.org/10.1037/xap0000383>
- Williamson, Hannah C., Trail, Thomas. E., Bradbury, Thomas. N., & Karney, Benjamin. (2014). *Does premarital education decrease or Increase Couples' later help-seeking?* *Journal of Family Psychology*, Vol 28(1), Feb 2014, 112-117.

